

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра політичної соціології

Робоча програма навчальної дисципліни

Технології дослідження та управління соціальними змінами

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ магістр _____
галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки _____
(шифр і назва)
спеціальність _____ 054 Соціологія _____
(шифр і назва)
освітня програма _____ Соціальні технології _____
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)
факультет _____ соціологічний _____

2023 / 2024 навчальний рік

Програму обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету

“28” червня 2023 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Литовченко Артем Дмитрович, к.соц.н., доцент кафедри політичної соціології.

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології
Протокол від “23” червня 2023 року №11

в.о. завідувача кафедри

В'ячеслав НІКУЛІН

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету
Протокол від “26” червня 2023 року №9

Голова науково-методичної комісії

Юлія СОРОКА

Гарант освітньої програми
«Соціальні технології»
спеціальності 054 Соціологія

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програма навчальної дисципліни “ Технології дослідження та управління соціальними змінами” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 054 Соціологія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – систематизація знань студентів про поле теоретичних і практичних соціологічних досліджень соціальних змін у сучасних суспільствах із поглибленням вивчення сучасних дискусій про сутність, напрямки та перспективи соціальних змін як на пострадянському просторі, так і в глобальній світовій системі, у тому числі у порівняльній перспективі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- сформувані у студентів уявлення про різні підходи до розуміння та аналізу соціальних змін
- навчити студентів засадам самостійного аналізу актуальної проблематики сучасних дискусій та досліджень у межах теорій соціальних змін;
- надати інформацію про засоби та алгоритми розробки методології та конкретних соціологічних досліджень соціальних змін;
- навчити студентів порівнювати дослідницькі стратегії та інтерпретації соціальних змін у різних соціологічних підходах та концепціях;
- надати студентам орієнтири для критичного осмислення соціології соціальних змін.

1.3. Кількість кредитів для денної та заочної форми навчання – 4.

1.4. Загальна кількість годин

Для денної та заочної форми навчання - 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
5-й	6-й
Семестр	
10-й	12-й
Лекції	
12 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
26 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	
Самостійна робота	
82 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання

Навчальна дисципліна забезпечує розвиток наступних **компетентностей**:

ЗК 1 Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу

ЗК 2 Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях

ЗК 4 Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми

ЗК 9 Усвідомлення проблематики рівних можливостей у суспільстві, зокрема її гендерних, расових, вікових аспектів

ЗК 10 Усвідомлення культурного розмаїття суспільств і викликів взаємодії в міжкультурному контексті

ЗК 12 Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел

ФК 1 Здатність застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для інтерпретації соціальних явищ і процесів

ФК 2 Розуміння закономірностей взаємодії індивідів, соціальних груп, спільнот та суспільств

ФК 4 Розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі

ФК 7 Здатність зіставити наявне знання з практичними викликами

ФК 10 Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їх змістовне структурування й узагальнення

Навчальну дисципліну спрямовано на досягнення таких **результатів** навчання:

ПРН 1 Давати визначення соціологічних понять і застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для пояснення практичних ситуацій

ПРН 2 Розрізняти основні соціологічні підходи та парадигми в історичній і сучасній перспективах

ПРН 4 Формулювати дослідницькі запитання та конкретизувати мету дослідження

ПРН 6 Формувати репрезентативну вибірку сукупність у дослідженнях базового рівня складності та розраховувати її обсяг

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

1. Опанувати основні поняття й положення концепцій досліджуваної проблематики.
2. Вміти співставляти та порівнювати процеси інституціоналізації громадянських суспільств та громадянські практики у різних країнах.
3. Вміти розробляти і проводити соціологічні дослідження соціальних змін.
4. Навчитись аналізувати сучасні тенденції соціального розвитку в Україні та інших країнах.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Соціологія соціальних змін: теоретичні засади досліджень

Тема 1. Суспільство у контексті соціальних змін: основні дилеми сучасності

Плюралізм та гомогенність як тренди соціального розвитку. Плюралістична або тотальна сучасність: критика плюралізму та мультикультуралізму. Взаємобезпека чи глобалізація фронтіру? Дилема індивідуалізму та колективізму. Партикуляризована універсальність в працях Р. Інґхарта, С. Шварца, У. Бека, Н. Еліаса. Життєві шанси vs інфокапіталізм та культурна гегемонія. Дилема глобалізації та локалізації: об'єднання чи глобальні структурні розколи?

Тема 2. Історія досліджень соціальних змін

Постановка проблеми соціальних змін у соціально-філософській та соціологічній думці. Концептуалізація поняття про соціальні зміни, соціальну усталеність та соціальний порядок. Прогрес: виникнення та розвиток ідеї. Концепція еволюції vs революційні концепції соціальних змін.

Тема 3. Теоретичні підходи до дослідження соціальних змін

Теорії лінійного розвитку суспільства. Формаційний підхід. Індустріальне- постіндустріальне інформаційне суспільство. Циклічні теорії історичного розвитку. Системна модель соціальних змін. Модернізація. Демодернізація. Архаїзація. Теорія сталого розвитку. Концептуалізація «залежного шляху розвитку». Вестернізація як складний концепт. Реформи, самоорганізація, трансформація.

Механізми, актори та суб'єкти соціальних змін.

Тема 4. Глобальні й локальні тренди соціальної динаміки: XX-XXI ст.

Нерівності в динамічному сприйнятті. Індивідуалізація та універсалізація ціннісних структур. Інфокапіталізм, постфордизм, повстання еліт vs повстання мас або громадськості. Новий середній клас та соціальні рухи. Трансформаційна структура Т. Заславської. Маркетизація та «залежний шлях розвитку». Соціокультурна травма. Демократизація: версії та реверсії. Секонд-хенд-суспільство та андерклас. Подвійна інституціоналізація.

Розділ 2. Методологічні засади емпіричного аналізу та управління соціальними змінами

Тема 5. Трансформаційні процеси та глобалізація в соціологічному фокусі

Основні поняття, що описують сутність трансформаційних процесів. Зсув, транзит, реформи, революція, трансформація. Модернізація, архаїзація, постмодернізація. «Вже ніхто нікуди не іде»: негачія трансформації у сучасній критичній науці. Від трансформації до глобалізації, від глобалізації - до ...? Глобалізація та її розуміння. Модернізація капіталізму та глобальна культура. Глобалізація як «маска» імперіалізму. Від Леніна до Валерстайна: імперіалізм у світ-системі. Глокалізація. Потoki та місця. Глобальні процеси на пострадянському просторі: макдональдизація політичного.

Тема 6. Інституційні зміни: соціологічний аналіз

Поняття інституту в соціології соціальних змін. Інституціоналізм та неінституціоналізм. Інституціональна структура суспільства. Інституціоналізація поведінки: практики як джерело змін. Консерватизм соціальних інститутів та ефекти «чорних дир». Динаміка соціальних інститутів на макрорівні. Неформальні інститути та напрямки їхніх змін.

Тема 7. Соціальна структура і громадська думка в дослідженні та управлінні соціальними змінами

Соціальна структура та динаміка соціальної стратифікації (від мобільності до перебудови). Групова динаміка. Соціальні нерівності у дзеркалі соціальних змін. Механізми обмеження соціальних нерівностей: перерозподіл, включення, дискурсивні зглаження як соціальні зміни. «Політична коректність» як часткова схема дискурсивного зглаження.

Пострадянські зміни соціальних нерівностей. Громадська думка як «дзеркало», індикатор та джерело соціальних змін. Моніторинг в соціологічних дослідженнях соціальних змін.

Порівняльний аналіз трендів.

Тема 8. Порівняльний аналіз соціальних змін у посткомуністичних країнах

Посткомуністичні суспільства як специфічне середовище соціальних змін. Україна та Росія у вимірі трансформаційних процесів. Україна та Польща у фокусі порівняльного аналізу соціальних змін. Центральна й Східна Європа як об'єкти порівняння у глобальному аналізі.

Альтернативні напрями соціальних змін комуністичного світу: Китай, Північна Корея, Куба, Латинська Америка.

Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Соціологія соціальних змін: теоретичні засади досліджень												
Тема 1. Суспільство у контексті соціальних змін: основні дилеми сучасності	15	1	2			12	15	1				14
Тема 2. Історія досліджень соціальних змін	15	2	2			11	15	1				14
Тема 3. Теоретичні підходи до дослідження соціальних змін	15	2	4			9	15	1	1			13
Тема 4. Глобальні й локальні тренди соціальної динаміки: ХХ-ХХІ ст.	15	1	4			10	15		1			14
Разом за розділом 1	60	6	12			42	60	3	2			55
Розділ 2. Методологічні засади емпіричного аналізу та управління соціальними змінами												

Тема 5. Трансформаційні процеси та глобалізація в соціологічному фокусі	15	2	2			11	15	1				14
Тема 6. Інституційні зміни: соціологічний аналіз	15	2	4			9	15	1				14
Тема 7. Соціальна структура та громадська думка в дослідженнях соціальних змін	15	1	4			10	15	1	1			13
Тема 8. Порівняльний аналіз соціальних змін у посткомуністичних країнах	15	1	4			10	15		1			14
Разом за розділом 2	60	6	14			40	60	3	2			55
Усього годин	120	12	26			82	120	6	4			110

Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Розділ 1. Соціологія соціальних змін: теоретичні засади досліджень			
1	Тема 1. Суспільство у контексті соціальних змін: основні дилеми сучасності <i>Соціальні зміни: реальність чи конструкт сприйняття?</i> <i>Межі та міри соціальних змін</i>	2	
2	Тема 2. Історія досліджень соціальних змін <i>Прогрес та регрес</i> <i>Перевідкриття прогресу</i> <i>Зміни у незмінному: класична соціологія про соціальні зміни</i> <i>Еволюція vs революція: аргументаційний диспут</i>	2	
3	Тема 3. Теоретичні підходи до дослідження соціальних змін <i>Порівняння формаційної та системної моделей</i> <i>Пояснення соціальних змін за допомогою «рецидивуючої модернізації»</i> <i>Множинна модерність</i> <i>Динамічне поле та структурація</i>	4	1
4	Тема 4. Глобальні й локальні тренди соціальної динаміки: ХХ-ХХІ ст. <i>Концептуальні засади аналізу розвитку радянської системи</i> <i>«Залежний шлях розвитку» у вивченні пострадянських суспільств</i> <i>«Подвійна інституціоналізація»: потенціал та вади концепції</i>	4	1
	Разом за розділом 1	12	2
Розділ 2. Методологічні засади емпіричного аналізу та управління соціальними змінами			
5	Тема 5. Трансформаційні процеси та глобалізація в соціологічному фокусі <i>Маркери виділення трансформаційних періодів</i> <i>Концепт глокалізації в аналізі кейсів</i> <i>Макдоналдизація за межами пострадянського</i> <i>Суспільства ризику: потенціал та вади концепції</i>	2	

6	Тема 6. Інституційні зміни: соціологічний аналіз <i>Інститути як джерело соціальних змін</i> <i>Концепція інституціональних матриць</i> <i>Соціальні ефекти інституційних змін</i> <i>Динаміка соціального порядку vs концепції руйнування</i>	4	
7	Тема 7. Соціальна структура та громадська думка в дослідженнях соціальних змін <i>Дилема соціальної структури: «несуча конструкція» проти «мінливості структур»</i> <i>Пострадянські механізми обмеження соціальних нерівностей</i> <i>Тенденції соціальних змін в громадській думці громадян України</i>	4	1
8	Тема 8. Порівняльний аналіз соціальних змін у посткомуністичних країнах <i>Схеми порівняльного аналізу</i> <i>Порівняльний аналіз кейсів (за власним вибором, групова робота)</i>	4	1
Разом за розділом 2		14	2
Усього годин		26	4

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Виконати концептуальну експертизу «Дорожнього записнику» А.Бестера	12	14
2	Соціальні зміни вічні? Ніщо ніколи не змінюється? – стаття І. Валерстайна (<i>читати, готувати питання до дискусії</i>)	11	14
3	Стаття на вибір з книги «Чи є майбутнє у капіталізму?» (<i>читати, підготувати експертну оцінку</i>)	9	13
4	Концепція архаїзації в соціологічному аналізі (<i>знайти теоретичні обґрунтування, представити на семінарі</i>)	10	14
5	Стаття «Концептуалізація пас-депенденсі» (<i>читати, готувати питання до дискусії</i>)	11	14
6	Аргументи та контраргументи до пострадянської специфіки (<i>підготувати експертний висновок</i>)	9	14
7	<i>Підготування доповіді із порівняння кейсів за власним вибором</i>	10	13
8	Підготовка до контрольних робіт	10	14
Разом		82	110

ІНДЗ

Не передбачено

Методи контролю

Контрольні роботи, передбачені навчальним планом (відкриті питання). Робота на семінарських заняттях (доповіді, відповіді, питання, робота в групах). Письмовий іспит (Тестові завдання 15 балів, відкрите питання 10 балів, творче завдання 15 балів).

Приклади питань контрольної роботи:

Сформулювати власні визначення сучасності (модерну) та модернізації (бажано без використання джерел). Після роботи із працями І. Валерстайна "Модернізація: мир її праху", Е. Гідденса "Нарис теорії структурації" та "Наслідки модернітні", Ш. Ейзенштадта "Модернізація: протести та зміни" з уривками, що наведені нижче, переформулювати визначення, пояснити, чому переформулювали саме так (чи чому не побачили необхідності переформулювання) та вказати,

якими є відносини між: традицією (класикою), сучасністю (модерном) та постмодерном. Чи це етапи? Епохи? Щаблі? Які процеси пов'язують їх: перехід? Трансформація? Перевороты? Стрибки?

Критерії оцінювання контрольної роботи

Відповіді повні, або з однією незначною помилкою	20 балів
Відповіді повні, але з двома-трьома незначними помилками	13-19 балів
Відповіді не досить повні та (або) із суттєвими помилками	8-12 балів
Відповіді не повні, містить суттєві помилки	до 7 балів
Відповіді майже відсутні та (або) не відповідає запитанням	0 балів

Критерії оцінювання відкритих питань екзаменаційної роботи

<i>Високий рівень</i> 8 - 10 балів	- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням спеціальною термінологією; творчим креативним підходом.
<i>Середній рівень</i> 4-7 балів	- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням термінами, поняттями; допущенням неточностей у викладі матеріалу; помилками при відповідях на питання.
<i>Низький рівень</i> 1-3 балів	відповідь характеризується: слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням деяких помилок у відповідях на питання.
<i>Незадовільний рівень</i> 0 балів	- відповідь характеризується: дуже слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням грубих помилок у відповідях на питання.

Приклад творчого завдання для екзамену

Скласти зв'язний текст (не менше чотирьох тисяч знаків) з використанням термінів "лінійний розвиток", "транзит", "трансформація", "накопичення змін", "модернізація", "прогрес", "формація", "регрес", "архаїзація", "демомодернізація", "культура", "інституціональна пастка", "подвійна інституціоналізація". Текст повинен бути зв'язковим за формою і змістовно (не допускається створення набору ізольованих пропозицій, так само як і послідовне механічне виклад визначень зазначених термінів і нарощування обсягу за рахунок надлишкового перерахування прізвищ вчених); може бути присвячений як відтворення (порівняно, критиці) теорій, так і аналізу реальних процесів. Заохочується використання додаткових термінів.

Критерії оцінювання творчого завдання екзаменаційної роботи

<i>Високий рівень</i> 13-15 балів	- відповідь характеризується: вільним володінням спеціальною термінологією та доречним її застосуванням; високим ступенем зв'язності елементів тексту, підпорядкованості всіх його елементів загальній логіці і меседжу; творчим креативним підходом до складання тексту; залученням до тексту додаткової термінології крім наданої у переліку; науковою згуртованістю тексту; повним дотриманням характеристик.
<i>Середній рівень</i> 10-12 балів	- відповідь характеризується: повними і глибокими знаннями з предмету; вільним володінням термінами, поняттями; допущенням неточностей у викладі матеріалу; помилками при відповідях на питання.
<i>Низький рівень</i> 3-9 балів	відповідь характеризується: слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням деяких помилок у відповідях на питання.

<i>Незадовільний рівень 0-2 балів</i>	- відповідь характеризується: дуже слабким знанням теоретичного матеріалу; допущенням грубих помилок у відповідях на питання.
---------------------------------------	---

8. Методичні рекомендації з виконання екзаменаційної роботи

Для отримання найвищої оцінки необхідно поєднати:

- коректне та послідовне використання матеріалів лекцій та першоджерел у відповіді – при використанні основних понять курсу (зміни, процеси, динаміка, розвиток, прогрес, модернізація, архаїзація тощо), аналізі макросоціальних процесів, прогнозуванні перебігу соціальних подій та інтерпретації соціальних практик;
  - критичне переосмислення окремих тез із матеріалів лекцій та першоджерел у відповіді – при виявленні недосконалості понять, концепцій, схем та моделей, що використані в курсі;
  - прозоре та аргументоване висвітлення авторської позиції – у порівнянні різних визначень основних понять курсу, при аналізі макросоціальних процесів, інтерпретації соціальних практик;
  - використання самостійних прикладів, що не наводились в лекційному матеріалі та/або першоджерелах і максимально чітко ілюструють позицію автора – для демонстрації навичок експертизи макросоціальних тенденцій, факторних характеристик масштабних соціальних подій.
- Для отримання оцінки, достатньої для заліку, необхідно:
- коректне та послідовне використання матеріалів лекцій та/або першоджерел у відповіді – використанні основних понять курсу (зміни, процеси, динаміка, розвиток, прогрес, модернізація, архаїзація тощо), аналізі макросоціальних процесів, прогнозуванні перебігу соціальних подій та інтерпретації соціальних практик;
  - використання прикладів, що чітко ілюструють позицію автора – для демонстрації навичок експертизи макросоціальних тенденцій, факторних характеристик масштабних соціальних подій;
  - самостійне викладення думок у відповіді (без елементів академічної недоброчесності).

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота				Контрольна робота №1, передбачена робочим планом				Контрольна робота №2, передбачена робочим планом				Екзамен	Сума
Для денного і відділення													
Розділ 1				Розділ 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8						
Робота на семінарах 10				Робота на семінарах 10				20	20	40	100		

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою для чотирирівневої шкали оцінювання
	90 – 100
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Мінімальний бал для допуску до екзамену: 10 балів

10. Рекомендована література

Підручник:

Теорія соціальних змін: сучасні соціологічні концептуалізації: навчальний посібник / П. В. Кутуєв, О. В. Богданова, М. І. Клименко, Т. В. Коломієць [та ін.] ; НТУУ «КПІ». Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2014. – 220 с.

Основна література:

1. Амін С. Економічна глобалізація та політичний універсалізм: чи суперечать вони одне одному? // Спільне. 02.01.2013. <https://commons.com.ua/uk/ekonomichna-globalizatsiya-ta-politichn/>
2. Бауман З. Етика постмодерну / Пер. з англ. Р.Зимовець, О.Юдін, Д.Король. — К.: Port-Royal, 2006. — 329 с.
3. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І.Андрущенко, М.Винницький. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 109 с.
4. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевності / Пер. з англ. Антона Марчинського. — Київ: «Критика», 2013.
5. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади / Переклала з англійської Ганна Лелів. Львів, «Літопис», 2012. — 168 с.
6. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. / З англ. переклала Олена Фешовець. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000.
7. Камінська Л. Ф. Теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів / Л. Ф. Камінська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. — 2010. — № 1-2. — С. 91—93.
8. Кляйн Н. Змінюється все. Капіталізм проти клімату.— Київ: Наш Формат, 2021—480 с.
9. Кутуєв П., Багінський А. Трансформація та модернізація країн Східної та Центральної Європи. Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни [Електронний ресурс] : навч. посіб. для аспірантів за спеціальністю 054 «Соціологія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Кутуєв Павло Володимирович, Багінський Андрій Владиславович. – Електронні текстові дані (1 файл: 782 Кбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 35 с.
10. Лахман Р. Політика еліт і занепад США // Спільне. — 7.07.2020
11. Савельєва Т. П. Суспільні рухи в контексті соціальних змін. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*: 1 рр. 2017. 167-180 (13)
12. Сасіна Л. О. Теорії соціальних змін / Л. О. Сасіна, Н. А. Мажник // Сучасні тенденції розвитку регіонів, підприємств та їх об'єднань: колективна монографія / Нац. Металург. Академія України; за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. - Дніпро: Пороги, 2019. - С. 35-46
13. Соціологія модерну та модернізації [Електронний ресурс] : підручник для студентів спеціальності 054 «Соціологія», спеціалізації «Врегулювання конфліктів та медіація» / П. В. Кутуєв, А. В. Багінський, О. І. Василець, М. Н. Єнін, О. М. Казьмірова, Т. В. Коломієць, Г. О. Коржов, Д. В. Макаренко, І. В. Мацко-Демиденко, І. В. Пиголенко, О. П. Северинчик, О. Л. Якубін ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Електронні текстові дані (1 файл: 3,33 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 355 с.
14. Українське суспільство 1992 – 2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2014.- 636 с.
15. Giddens, Anthony (1999) Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. London: Profile, 1999. – 318 p.

Допоміжна література

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Навч. посібник. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. – 316 с.
2. Арутюнов В. Х. Філософія глобальних проблем сучасності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. Х. Арутюнов, В. М. Свінцицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 90 с.
3. Бондаренко В. Міжконфесійний конфлікт в Україні: витоки, стан і шляхи подолання // Людина і світ. – 1991. – №3. – С. 2-10.
4. Валерстайн І. Багатоликий європоцентризм // І. №39. – 2005
<http://www.ji.lviv.ua/n39texts/wallerstein1.htm>

5. Валерстайн І. Україна у світосистемі // І. -№39. – 2005 <http://www.ji.lviv.ua/n39texts/wallerstein2.htm>
6. Валерстайн І. Насильство і капіталістична світоєкономіка // І. - №39. – 2005 <http://www.ji.lviv.ua/n39texts/wallerstein3.htm>
7. Валерстайн І. Про поступ і перехідні епохи // Вперед. – 07.04.2014. <https://vpered.wordpress.com/2014/04/07/wallerstein-on-progress/>
8. Габермас Ю. Постметафізичне мислення / Юрген Габермас ; пер. з нім В. М. Купліна. – К. : Дух і Літера, 2011. – 280 с. – (Серія «Сучасна гуманітарна бібліотека»)
9. Гантігтон С. Зіткнення цивілізації? / С. Гантігтон // Філософ. і соціолог. думка. – 1996. – № 1–2. – С. 11–24.
10. Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя / Ентоні Гіденс ; пер. з англ. Н. Поліщук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 100 с. – (Сучасна гуманітарна бібліотека).
11. Голиков А.П. та ін. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – С.302-304.
12. Експерти про нетрадиційні релігії і міжрелігійні конфлікти // Людина і світ. – 1999. – № 6. – С. 28.
13. Європейська та українська культура в нарисах : навчальний посібник / за ред. І. З. Цехмістро, В. І. Штанько, В. С. Старовойт, В. М. Леонтьєвої. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 320 с.
14. Жижек С. Дражливий суб'єкт: відсутній центр політичної онтології / Славој Жижек ; пер. з англ. Р. Й. Димерець. – К. : ППС, 2008. – 510 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»).
15. Маркс К., Енгельс Ф. З ранніх творів / Пер. з рос. — Київ: Видавництво політичної літератури України, 1973. — 596 с.
16. Ліотар Ж. Ф. Ситуація постмодерну / Ж. Ф. Ліотар // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 5–6. – С. 16–42.
17. Новиченко М. Міжконфесійні конфлікти // Людина і світ. – 1995. – № 9. – С. 17-18.
18. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер ; пер. з фр. – К. : Дух і Літера, 2000. – 458 с.
19. Рікер П. Ідеологія та утопія / Поль Рікер ; пер. з англ. – К. : Дух і Літера, 2005. – 386 с.
20. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд; пер. з англ. К. Ботанова, Т. Цимбал, Н. Г'язалі, Т. Марценюк. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
21. Саїд Е. Орієнталізм / Едвард Саїд ; пер. з англ. В. Шовкун. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 511 с.
22. Тайлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» / Ч. Тайлор (Чарльз Тейлор) / пер. з англ. – К. : Альтерпрес, 2004. – 172 с.
23. Тейлор Ч. Етика автентичності / Чарльз Тейлор. – К. : Дух і літера, 2002. – 128 с.
24. Титар О. В. Глобалізація і українські культурні ідентичності: глобальний диктат візуального / О. В. Титар // Гуманітарний часопис: Збірник наукових праць. – Х. : ХАІ, 2012. – № 3. – С. 64–70.
25. Титар О. В. Глобалізація та українські культурні ідентичності: поліцентризм, тотальність, холистичність / О. В. Титар // Вісник Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. : Теорія культури і філософія науки. – Х., 2013. – № 1029 – II. – С. 252–257.
26. Титар О. В. Концепт «глобалізація» у контексті національних і регіональних культур: Слобожанщина в глобалізованому світі / О. В. Титар // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Вісник Дніпропетровського університету. Науковий журнал. – Дніпропетровськ, 2014. – Вип. 8. – С. 132–136.
27. Українці, діаспора і державний лобізм // Інтернет видання українців Америки «Нова Хвиля». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newwave4.org/merediany/125-ukrayincidiaspora-i-derzhavnijj-lobizm.html>
28. Франк, А.-Г., Шах С. Що пішло не так на «соціалістичному» Сході? Реферат. // Вперед. – 25.07.2019. <https://vpered.wordpress.com/2019/07/25/frank-what-went-wrong/>
29. Ashmawy M. S. Islam and the political order. – Washington : The Council for Research in Values and Philosophy, 1994. – 116 p.
30. Bauman Z. Globalization / Z. Bauman. – Cambridge: Polity Press, 2000. – 199 p.
31. Bongaarts J. The Role of Family Planning Programmes in Contemporary Fertility Transitions // The Continuing Demographic Transition / G.W. Jones (ed.) Oxford: Clarendon Press, 1997. P. 422-444.
32. British cultural identities / ed. Storry M., Childs P. – London: Routledge, 1997. – 350 p.
33. Connor S. Postmodernist Culture / S. Connor. – Oxford UP : Blackwell, 1996. – 304 p. 132. Food and Agriculture Organization : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>.
34. Hopkins A. G. Globalization in World History / ed. by Antony Hopkins. – New York: New York City, 2003. – 263 p.
35. Kepel G. Jihad: the trail of political islam; Transl.by Anthony F. Roberts . – Cambridge : Belknap, 2002 . – 454 p.

36. Said E. W. Orientalism: Western conceptions of the Orient / Edward W. Said. – New York: Pantheon Books, 1978. – 328 p.
37. Spivak G. Ch. Can the subaltern Speak? / Gayatri Chakravorty Spivak // Marxism and the Interpretation of Culture / ed. by Nelson Cary, Grossberg Lawrence. – Chicago: Illinois University Press, London: Macmillan, 1988. – 314 p.
38. Taylor Ch. The Ethics of Authenticity / Ch. Taylor. – Cambridge MA: Harvard University Press, 1991. – 118 p.
39. Taylor Ch. The sources of the self: The making of the modern identity / Ch. Taylor. – Cambridge, Massachusetts and London, England, 1989. – 680 p.
40. Wallerstein I.M. Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World – System/I.M.Wallerstein. – Cambridge, England: Cambridge University Press, 2001
41. Weinberg L. Global terrorism: a beginner's guide. – Oxford : Oneworld, 2005. – 182 p.
World Population Prospects, the 2010 Revision on-line database. N.Y.: United Nations, 2011 :

10. Тематичні напрями тестових та відкритих питань до іспиту

1. Теорії лінійного розвитку суспільства. Еволюція ідеї прогресу
2. Теорія модернізації. Визначення концепції модернізації. Границі та можливості застосування концепції модернізації до сучасних соціальних змін. Поняття «множинна модерність».
3. Модернізація та розвиток, що наздоганяє. Концепція «рецидивуюча модернізація».
4. Циклічні теорії історичного розвитку. Границі та можливості пояснення сучасних соціальних змін.
5. Системна модель розвитку. Границі та можливості пояснення сучасних соціальних змін.
6. Основні теоретичні підходи до дослідження соціальних змін.
7. Сучасна теоретична дискусія про соціальні зміни. динамічні концепції соціальних змін.
8. Діяльнісно-структурна концепція соціальних змін.
9. Рушійні сили та механізми соціальних змін. У пошуках суб'єкта соціальності.
10. Типи сучасних трансформацій.
11. Вестернізація та модернізація, роль цивілізаційних факторів у процесах трансформації пострадянського суспільства.
12. Макро-проект соціальних змін. Реформи, самоорганізація - від макро-проектів до інститутів, структур, стратегій і практик.
13. Мезо-рівень трансформації: програми й актори, повсякденність і раціоналізація.
14. Мікро-рівень соціальних змін: структури та структурації.
15. Плюралістична чи тотальна сучасність? сумніви з приводу плюралізму та мультикультуралізму.
16. Концепція еволюції у співставленні з концепцією революції як форми соціальних змін.
17. Проблеми теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження посткомуністичних трансформацій.
18. Концепція суспільно-економічних формацій у дослідженні пострадянської трансформації: можливості та обмеження.
19. Модернізаційна концепція у дослідженні пострадянської трансформації: можливості та обмеження.
20. Концепція «трансформаційної структури» Т.І. Заславської у дослідженні пострадянської трансформації: можливості та обмеження.
21. Основні поняття, що описують сутність трансформаційних процесів.
22. Евристичний, описовий і пояснювальний потенціал понять «зміни», «реформи», «революція», «транзит», «перехід», «трансформація» у дослідженні сучасних процесів пострадянського суспільства.
23. Визначення поняття «революція». Чи можна описати зміни 1989-1991 років у СРСР за допомогою концепту революції? Аргументуйте.
24. Еволюція ідеї прогресу. Прогрес і трансформація пострадянського суспільства.
25. Поняття «модернізація», «архаїзація», «постмодернізація», їх внесок у розуміння сучасних процесів і ситуацій у трансформаційному суспільстві України.
26. Концепція «рецидивуюча модернізація» в поясненні процесів та сучасних ситуацій у трансформаційному суспільстві України.

27. Які аргументи можна привести «за» та «проти» означення трансформаційних процесів українського суспільства як: «модернізація»? «архаїзація»? «постмодернізація»? «вестернізація»? В яких аспектах, сферах, процесах це виявляється?
28. Які аргументи можна привести «за» та «проти» означення трансформаційних процесів українського суспільства як: «глобалізація»? «локалізація»? В яких аспектах, сферах, процесах це виявляється?
29. Які риси «постмодерності» можна спостерігати у пострадянському просторі? Які їх масштаби, динаміка, перспективи?
30. Глобалізація та локальні впливи: концепції соціальних змін у пострадянському просторі.
31. Сучасні теорії глобалізації: від капіталістичної модернізації до глобальної культури.
32. Глобальне та локальне у вимірі соціального часу і простору.
33. Суспільство ризиків і глобальна світ-система.
34. «Світ потоків» і «світ місць» - глобальні та локальні тренди.
35. «Глобалізація», «локалізація» й «глокалізація»-спроби пояснення місця глобальних процесів на пострадянському просторі.
36. Який вплив процесів глобалізації на розвиток сучасних явищ солідарності? Соціальної ідентичності? Влади? Спільноти? Індивідуалізації?
37. Поняття інституціональних матриць у дослідженні посткомуністичних перетворень. зміни та консерватизм соціальних інститутів.
38. Пояснювальний потенціал теорій пострадянських трансформацій: світ-системного аналізу Уаллерстайна. Можливості та обмеження цієї теорії у поясненні пострадянської трансформації в Україні.
39. Пояснювальний потенціал теорій пострадянських трансформацій: теорія модернізації. Можливості та обмеження цієї теорії у поясненні пострадянської трансформації в Україні.
40. Пояснювальний потенціал теорій пострадянських трансформацій: теорія транзиту. Можливості та обмеження цієї теорії у поясненні пострадянської трансформації в Україні.
41. Пояснювальний потенціал теорій пострадянських трансформацій: теорія суспільно-економічних формацій. Можливості та обмеження цієї теорії у поясненні пострадянської трансформації в Україні.
42. Пояснювальний потенціал теорій пострадянських трансформацій: теорія глобалізації. Можливості та обмеження цієї теорії у поясненні пострадянської трансформації в Україні.
43. Пояснювальний потенціал теорій пострадянських трансформацій: динамічна (структурно-діяльнісна) теорія. Можливості та обмеження цієї теорії у поясненні пострадянської трансформації в Україні.
44. Застосування концепції path-депенденс у поясненні розвитку пострадянського типу суспільств.
45. Евристичний потенціал концепції «подвійна інституціоналізація» у поясненні феноменів сталості трансформаційного суспільства. Парадокси соціальних змін та реверсійних феноменів посткомунізму.
46. Дослідження динаміки зміни соціальних інститутів. Зміни та консерватизм соціальних інститутів (на прикладі одного з соціальних інститутів пострадянського суспільства).
47. Інституційна структура суспільства. Концепція інституціональних матриць у поясненні трансформації російського суспільства. Аргументи і критика.
48. Макроінститути: їх зміни та вплив на хід трансформаційних процесів (на прикладі одного з соціальних інститутів пострадянського суспільства).
49. Неформальні соціальні інститути: їх вплив на хід трансформаційних процесів (на прикладі одного з соціальних інститутів пострадянського суспільства).
50. Соціальна структура та стратифікація в процесі трансформації пострадянського суспільства: основні параметри змін (Україна 1989-2007).
51. Соціальна структура та групова динаміка в процесі трансформації пострадянського суспільства: основні вектори змін (Україна 1989-2007).
52. Динаміка соціальної нерівності в пострадянському суспільстві (на прикладі одного з видів соціальної нерівності).
53. Трансформаційні процеси в динаміці громадської думки. Моніторинги громадської думки: проблеми, можливості та .

54. Громадська думка про соціальні зміни, реформи і перетворення пострадянського суспільства та зміна громадської думки.
55. Дані моніторинрів і соціологічних досліджень: тенденції зміни громадської думки за часів пострадянських перетворень.
56. Порівняльна перспектива дослідження посткомуністичних трансформацій: методології, методи, дослідницькі проекти.
57. Порівняльний аналіз динаміки соціально-групової структури України та Росії протягом 1990-х - 2000-х років.
58. Порівняльний аналіз трансформації інституту (вказіть інститут) в Україні та Росії за часів пострадянської трансформації 1990-х - 2000-х років.
59. Порівняльний аналіз динаміки громадської думки щодо (вказіть феномен) в Україні та Росії за часів пострадянської трансформації 1990-х - 2000-х років.
60. Чи можна стверджувати, що вектор змін за часів посткомуністичної трансформації 1991 - 2000-х років в Україні та Росії розходиться? Аргументуйте, оперуючи даними моніторинрів громадської думки, динаміки стратифікаційної структури або інституційних змін.